

نظام سرمایه گذاری بین الملل و چالش حقوقی اختلافات در مالکیت معنوی و فکری

هدایت کارگر شورکی

-

[Kargar @yahoo.com](mailto:Kargar@yahoo.com)

[www.kargar .blogfa.com](http://www.kargar.blogfa.com)

چکیده:

در این مقاله کوشش می شود تا پس از تشریح ضرورت توجه به راهکارهای حقوقی و مدیریتی حل اختلافات بین المللی در حوزه مالکیت معنوی و فکری ناشی از اجرای پروژه ها و برنامه های کلان سرمایه گذاری بین الملل، به بیان تاریخچه ای از موضوع حمایت از مالکیت فکری و معنوی در دنیای حقوق پرداخته شود. در ادامه، جایگاه حقوقی اسناد بین المللی موجود در این زمینه بررسی شده و زمینه های پیدایش اختلافات بین المللی در سرمایه گذاری و نیز تعاریف آن معرفی می شوند.

ارائه تصویری از وضع موجود نظام سرمایه گذاری بین الملل در نظام حقوق بین الملل (شامل کنوانسیونهای بین المللی / معاهدات بین المللی دو جانبه و منطقه ای / موافقتنامه های بین المللی اقتصادی) در بخش بعدی مقاله انجام خواهد شد. سپس روشهای حل و فصل اختلافات بین المللی در حوزه سرمایه گذاری های معنوی و فکری در دو گروه روشهای کلاسیک و روشهای خاص به تفصیل توضیح داده می شوند ضمن آنکه روشهای موجود برای کشورهای نظیر ایران نیز در قسمتی جدا ارائه خواهند شد.

در پایان و پس از نتیجه گیری از مطالب ارائه شده، راهکارهایی پیشنهادی در حوزه مدیریت و حقوق (بصورت جداگانه) برای نظام سرمایه گذاری بین المللی در کشورمان توصیه می شوند.

واژگان کلیدی: سرمایه گذاری، حقوق، حقوق بین الملل، مالکیت معنوی و فکری، اختلاف بین المللی

مقدمه:

با گسترده شدن دامنه نفوذ و حوزه عملکرد فعالیتهای اقتصادی افراد، گروهها و سازمانها از یک سو و بروز شرایط جدید دنیای مدیریت و اقتصاد در عصر جهانی شدن و حذف مرزهای جغرافیایی و سیاسی از سوی دیگر چنین به نظر می رسد که برنامه ها و پروژه های سرمایه گذاری نیز دستخوش تحولات عمیقی شده باشد. از جمله این تغییرات، فراملی شدن تعاملات و ارتباطات طرفین و ذینفعان برنامه های سرمایه گذاری محسوب می شود که به سهم خود تبعات و آثار متعددی را از جنبه های مختلف بر کل این سیستم اعمال نموده است.

سرمایه گذاری های بین المللی با همه جلوه های مثبت و امیدوارکننده ای که در پس بهره گیری از آنها به نظر می رسند بستر پدیداری چالشهای جدید و ناشناخته ای نیز شده اند که رفع و حل آنها نیازمند برخورداری از توانمندیها و ابزارهای ویژه ای خواهد بود. فراملی بودن دامنه سرمایه گذاری در عصر جهانی شدن به خودی خود بوجودآورنده شرایط و چالشهای خاص بوده و از طرفی زمانی که موضوع مالکیتهای معنوی و فکری مطرح می شود پیچیدگی مضاعفی را سبب می گردد.

آشنایی با روشهای حقوقی حل و فصل اختلافات بین المللی در عرصه مالکیت معنوی و فکری برای نظام سرمایه گذاری بین الملل ضرورتی حیاتی و کلیدی در این شرایط جهانی قلمداد می شود که مقاله حاضر در صدد تحقق این هدف ولو به گونه ای مقدماتی و سطحی تنظیم شده است.

سرمایه گذاری در کشورهای در حال توسعه و ایران:

نگاهی اجمالی به روند سرمایه گذاری در کشورهای در حال توسعه از جمله ایران بیانگر این واقعیت است که نه تنها سرمایه گذاری در حد بالائی قرار نداشته، بلکه از سطح پایین سرمایه موجود نیز استفاده مطلوب و متناسبی به عمل نمی آید. عدم توانایی در بکارگیری ظرفیت کامل، ضعف تکنولوژی و مدیریت، کمبود نیروی انسانی کارآمد

وتخصص دراستفاده از سرمایه های موجود و عدم توجه کافی به امرتعمیر و نگهداری، از مهمترین عواملی هستند که موجبات عدم بهره گیری مطلوب از این سرمایه هارا فراهم نموده است. از سوی دیگر امروزه نیروی کار ارزان قیمت کشورهای در حال توسعه که در ادوار گذشته یکی از مزیت های این کشورها به شمار می رفت، مطلوبیت اقتصادی گذشته خود را از دست داده است. بر اساس آمارهای موجود، نسبت سرمایه گذاری ناخالص به تولید ناخالص ملی در کشورهای در حال توسعه در حدود ۶ درصد و کمتر از آن می باشد. بررسی آماری نرخ رشد تولید ناخالص داخلی، نسبت سرمایه گذاری کل به تولید ناخالص داخلی در اقتصاد ایران نشان می دهد که علی رغم افزایش نسبت سرمایه گذاری کل به تولید ناخالص داخلی بعد از سال ۱۳۷۰، نرخ رشد اقتصادی مقادیر پایینی را به خود اختصاص داده است، اگر چه که نرخ رشد تولید واقعی با یک افزایش قابل توجه رقمی معادل ۵/۶ درصد را در سال ۱۳۷۹ نشان می دهد.

سابقه حقوق مالکیت معنوی و فکری:

بررسی تاریخچه مالکیت معنوی و فکری نشان می دهد که حمایت از « حقوق مالکیت معنوی » به عنوان بخش جدیدی از نهاد مالکیت و مشتمل بر « مالکیت های صنعتی ، ادبی و هنری » برای حمایت از آثار ادبی ، علمی و هنری ، اختراعات ، علائم تجاری ، نشانهای جغرافیایی و غیره در سطح بین المللی ، از قرن نوزدهم به بعد و با تصویب دو کنوانسیون بین المللی مهم یعنی « کنوانسیون پاریس برای حمایت از مالکیت های صنعتی » (در سال ۱۸۸۳) و « کنوانسیون برن برای حمایت از آثار ادبی و هنری » (در سال ۱۸۸۶) نهادینه و با مرور زمان متحول شده است .

جایگاه حقوقی:

بدون تردید ، تحقق اصلترین اهداف بنیانگذاران این کنوانسیونها به منظور شکوفایی خلاقیت های فردی و ارتقاء معیارهای زیستی بشر با تحولات و تغییرات تدریجی در کیفیت علوم و فنون ، منوط به وجود مقرراتی جامع و اجرای تعهدات بین المللی دول عضو به شرح مذکور و مقرر در آن پیمانهای بین المللی ضمن توجه به اصل بنیادین « حاکمیت دولتها » میباشد . مقرراتی که از یک طرف به دلیل حمایت دولتها از افراد مخترع و افریننده در قلمرو صلاحیتهای سرزمینی ، دارای خصیصه حقوق داخلی و از طرف دیگر با توجه به تعهدات دولتها برای ایجاد معیارهای

خاص حمایتی و انجام اقدامات حمایتی با ماهیت فرا سرزمینی ، دارای جنبه بین المللی است و این ویژگیها در کل ، حقوق مالکیت‌های معنوی را از خصیصه ای منحصر بفرد برخوردار ساخته است . پس حوزه عملکرد و نفوذ دنباله حقوقی نظام سرمایه گذاری در هر دو قلمرو حقوق داخلی و حقوق بین الملل قابل پیگیری می باشد.

پیدایش و چیستی اختلافات بین المللی:

واضح است که در این قلمرو گسترده ، همیشه تفسیر قواعد و اجرای مقررات حقوق مالکیت معنوی بین المللی با ضوابط ، اصول و اهداف اصلی بنیانگذاران آنها یکسان نبوده و لاجرم اجرای ناقص و یا عدم اجرای آن مقررات توسط طرفین سرمایه گذاری ، موجبات اختلاف بین دارندگان حقوق مالکیت فکری و معنوی در قلمرو داخلی کشورها و بین دول متعاهد کنوانسیونها در عرصه جامعه بین المللی را فراهم میکند که بدون شک ، حل و فصل مطلوب آن اختلافات به منظور تضمین اعتبار پیمان بین المللی مورد نظر مستلزم به کارگیری ترتیبات و یا وجود نظام خاص حل و فصل اختلافات میباشد .

نظام حل و فصل اختلافاتی که در پروژه های بین المللی سرمایه گذاری به دلیل برخورداری حقوق مالکیت معنوی از ماهیتی دوگانه ، دارای ابعاد ملی و بین المللی بوده و به همین دلیل دول عضو کنوانسیونهای حمایت کننده از حقوق مالکیت‌های معنوی با قبول اعمال چنین نظامی ، عموماً متعهد میشوند که اختلافات مطرح در داخل محدوده سرزمینی خود را با تسهیلات قضایی به منظور محاکمه و مجازات ناقضان داخلی حقوق مالکیت معنوی و « اختلافات بین المللی » را که در رابطه با تفسیر و یا اجرای حقوق مالکیت معنوی بوجود می آیند و حل و فصل آنها با توجه به ماهیت حقوقی آنها در صلاحیت مراجع قضایی بین المللی از جمله « دیوان بین المللی دادگستری » میباشد ، به روشهای سیاسی ، شبه قضایی و یا قضایی حل و فصل نمایند .

از عبارت « اختلاف بین المللی » در اسناد حقوقی حمایت از حقوق مالکیت معنوی ، هیچ تعریف خاصی به عمل نیامده و تشخیص این امر به حقوق بین الملل عرفی وانهاده شده است . اگرچه در حقوق بین الملل هم « اختلاف بین المللی » تعریف نشده و استناد حقوقدانان بین المللی در تعیین ابعاد حقوقی « اختلاف بین المللی » تنها به تعبیر « دیوان دایمی دادگستری بین المللی » مبتنی است که مقرر میدارد : « کلیه اختلافات مربوط به تفسیر یک معاهده ، هر مساله که موضوع حقوق بین الملل باشد ، حقیقت هر امر که در صورت ثبوت نقض یک

تعهد بین‌المللی محسوب شود و نوع و میزان غرامتی که برای نقض تعهد بین‌المللی پرداخت می‌شود، جزو اختلافات حقوقی محسوب می‌شوند». یعنی در این موارد هم، تنها معیارهای تشخیص ماهیت یک اختلاف بین‌المللی که عموماً از اوصاف حقوقی و سیاسی برخوردار می‌باشد (و نه اقتصادی و مدیریتی) و تعیین آنها برای احراز صلاحیت مرجع بین‌المللی رسیدگی‌کننده لازم است، مورد تبیین قرار گرفته‌اند. هرچند کلیه اختلافات مربوط به تفسیر و اجرای مقررات مربوط به حمایت از حقوق مالکیت معنوی به شرح کنوانسیونهای بین‌المللی متضمن آن حقوق، ذاتاً از ماهیت کاملاً «حقوقی» برخوردار بوده و رسیدگی به آنها هم با وجود سایر شرایط، ذاتاً در صلاحیت مراجع قضایی بین‌المللی مذکور در آن اسناد حقوقی بین‌المللی می‌باشد.

در مجموع چنین به نظر می‌رسد که هر نوع عدم تفاهم منجر به اختلاف در برنامه‌های بین‌المللی سرمایه‌گذاری را باید در حوزه اختلافات حقوقی بررسی نمود و اگر حداقل یکی از طرفین سرمایه‌گذاری نیز دولت یا نمایندگان دولتها باشند و وجهه سیاسی اختلافات بین‌المللی نیز بروز می‌کند که پدیدآمدن هردو این حالتها در پروژه‌های سرمایه‌گذاری کشورمان محتمل و ممکن قلمداد می‌شوند.

اختلافات ناشی از حقوق مالکیت فکری و معنوی

از مطالعه در رابطه با تاریخ تحول نظام سرمایه‌گذاری در مالکیت‌های معنوی، اینگونه برمیآید که پیش‌بینی کیفیت حل و فصل اختلاف در زمینه اجرای حقوق مالکیت معنوی در ابعاد بین‌المللی، از دو سند معتبر یعنی «کنوانسیون پاریس برای حمایت از مالکیت‌های صنعتی» و «کنوانسیون برن برای حمایت از آثار ادبی و هنری» و نسخه‌های بازنگری‌شده آنها در زمینه نحوه حل و فصل اختلافات ناشی از تفسیر و اجرای مقررات این دو کنوانسیون شروع شده است که در آنها مقرر شده تا اختلافات ناشی از اجرا و تفسیر مقررات این کنوانسیونها از طریق مذاکره و در صورت شکست و قبول صلاحیت دیوان بین‌المللی دادگستری، از طریق آن دیوان حل و فصل گردد.

همچنین مطالعات مزبور، حکایت از آن دارند که علاوه بر معاهدات دوجانبه متضمن حمایت از حقوق مالکیت معنوی که حل و فصل بین‌المللی اختلافات طرفین سرمایه‌گذاری را با ارجاع اختلاف به «داوری» پیش‌بینی نموده‌اند؛ بعضی از پیمانهای منطقه‌ای و معاهدات بین‌المللی بویژه با ماهیت اقتصادی همانند «پیمان عمومی تعرفه و تجارت سال ۱۹۴۷» و «موافقتنامه تاسیس سازمان جهانی تجارت سال ۱۹۹۴» وجود

دارند که با داشتن مقرراتی جامع و قابل اعمال بین حدود ۱۵۰ کشور دنیا در زمینه حل و فصل اختلافات ناشی از تفسیر و اجرای مقررات سرمایه‌گذاری و حقوق مالکیت معنوی، «نظام حقوقی مشترکی» را در این قلمرو بنیاد نهاده‌اند که امروزه به دلیل تاثیرشان بر قواعد حل و فصل اختلافات و تسهیل سرمایه‌گذاری بین‌المللی از اهمیت بسیاری برخوردارند.

وضعیت موجود نظام حقوقی سرمایه‌گذاری بین‌الملل

به طور کلی، کنوانسیون‌های بین‌المللی که به نحوی در رابطه با حل و فصل اختلافات مربوط به تفسیر و اجرای مقررات حقوق مالکیت‌های فکری و معنوی در پروژه‌ها و برنامه‌های سرمایه‌گذاری فراملی و نیز مکانیزم‌های حل و فصل این اختلافات مقرراتی را تدوین نموده‌اند، به قرار ذیل می‌باشند:

□ کنوانسیون‌های بین‌المللی

بیش از یک قرن است که جامعه بین‌المللی شاهد انعقاد موافقتنامه‌ها و کنوانسیون‌های بین‌المللی به معنی اخص در حمایت از حقوق مالکیت‌های معنوی در سرمایه‌گذاری‌های بین‌المللی است که به منظور حمایت از حقوق دارندگان مالکیت‌های معنوی و تسهیل اجرای مقررات آنها در سرمایه‌گذاری بین‌المللی تدوین و لازم‌الاجرا شده و در آنها در زمینه کیفیت حل و فصل اختلافات بین‌المللی ناشی از تفسیر و اجرا، ترتیبات و مکانیزم‌هایی مورد تذکر قرار گرفته‌اند. مثلاً ماده ۲۸ کنوانسیون پاریس، ماده ۳۳ کنوانسیون برن، ماده ۱۵ کنوانسیون جهانی حق مولف، ماده ۳۰ کنوانسیون رم برای حمایت از اجراکنندگان، تولیدکنندگان صفحات صوتی و سازمان‌های پخش‌کننده و ماده ۵۹ معاهده همکاری اختراعات به طور خاص، امر رسیدگی به اختلافات مالکیت‌های معنوی در سرمایه‌گذاری بین‌الملل را به دیوان بین‌المللی دادگستری ارجاع داده‌اند.

□ معاهدات بین‌المللی دو جانبه و منطقه‌ای

امروزه اکثر دول عضو جامعه بین‌المللی، معاهدات دو جانبه و چند جانبه منطقه‌ای را منعقد کرده‌اند و در آنها دول متعاهد علاوه بر تصریح به حمایت از موضوعات اصلی و اعطای پاره‌ای از امتیازات مرتبط با حقوق مالکیت‌های معنوی

از قبیل اختراعات، دانش فنی و غیره، به نحوه حل و فصل اختلافات احتمالی ناشی از اجرای آن حقوق در سرمایه گذاری هم اشاره نموده اند. معمولاً در موافقتنامه های بین المللی اقتصادی و بازرگانی که امروزه انعقاد آنها بین دولتها بویژه در زمینه سرمایه گذاریهای خارجی متعارف شده است؛ طرفهای متعاقد در احصاء عناوین سرمایه، علاوه بر اینکه به موضوعات حقوق مالکیت معنوی از جمله حق اختراع، طرحهای صنعتی، علائم و اسامی تجاری، دانش فنی و غیره به عنوان سرمایه تصریح مینمایند، در بخش خاصی از آن کنوانسیونها هم به کیفیت حل و فصل اختلافات ناشی از اجرا و تفسیر از طریق « مذاکره » به طور دوستانه و در صورت عدم توافق از طریق ارجاع اختلاف به هیات « داوری » اشاره مینمایند.

□ موافقتنامه های بین المللی اقتصادی

علاوه بر معاهدات دو جانبه، کنوانسیونهای منطقه ای و کنوانسیونهای حمایت از حقوق مالکیتهای معنوی، مدتهاست که نظام سرمایه گذاری بین المللی ناظر انعقاد موافقتنامه های بین المللی اقتصادی است که در آنها به دلیل ارتباط خاص موضوع موافقتنامه ها با سرمایه گذاری و مالکیتهای معنوی، کیفیت حل و فصل اختلافات ناشی از اجرا و تفسیر حقوق مربوط به آنها در قالب مقررات و ترتیبات خاصی پیش بینی شده اند. مثلاً « موافقتنامه عمومی تعرفه و تجارت » مشهور به « موافقتنامه گات ۱۹۴۷ و یا « موافقتنامه تاسیس سازمان جهانی تجارت » سال ۱۹۹۴ مقررات جامع و کاملی را در زمینه نظام حل و فصل اختلافات بین المللی سرمایه گذاری مربوط به تفسیر و اجرای حقوق مالکیت معنوی تدوین نموده اند.

البته برخلاف آنچه اشاره شد، در قلمرو حمایت از حقوق مالکیتهای معنوی، بعضی از کنوانسیونها و معاهدات بین المللی حمایت از حقوق مالکیتهای معنوی هم وجود دارند که در آنها برای حل و فصل اختلافات ناشی از تفسیر و اجرای مقررات آنها در حوزه سرمایه گذاری بین المللی، ترتیباتی وجود ندارد. مثلاً « موافقتنامه علائم تجاری مادرید »، و « موافقتنامه مربوط به طرحهای صنعتی لاهه » و بعضی از کنوانسیونها و معاهدات تحت مدیریت « سازمان جهانی مالکیت معنوی » از قبیل « پیمان اجرا کنندگان صفحات صوتی »، « پیمان کپی رایت » و غیره جزو کنوانسیونهایی هستند که متون حقوقی آنها در مورد کیفیت حل و فصل اختلافات سرمایه گذاری بین المللی، فاقد ترتیبات خاصی میباشد.

روشهای حل و فصل اختلافات

اینک پس از آشنایی با زمینه های بروز اختلافات حقوقی در حوزه سرمایه گذاری های مرتبط با مالکیت فکری و معنوی و بررسی وضعیت موجود نظام حقوقی سرمایه گذاری بین الملل، لازم است به روشهای رایج حل و فصل این اختلافات نیز نظری داشته باشیم. مطالعه سوابق موجود در این زمینه نشان می دهد که در نظام سرمایه گذاری بین الملل، اختلافات ناشی از تفسیر و اجرای مقررات مربوط به حقوق مالکیت معنوی و فکری، با دو روش مشخص یعنی روشهای کلاسیک و روشهای خاص به شرح ذیل حل و فصل میگردند.

□ روشهای کلاسیک حل و فصل اختلافات

در بعضی پیمانهای حمایت از مالکیتهای معنوی در رابطه با کیفیت حل و فصل اختلافات ناشی از سرمایه گذاری بین الملل، تدابیر و مکانیزمهای خاصی پیش بینی شده است. مثلاً ماده ۲۸ « کنوانسیون پاریس برای حمایت از مالکیتهای صنعتی »، ماده ۳۳ « کنوانسیون برن برای حمایت از آثار ادبی، علمی و هنری »، ماده ۱۵ « کنوانسیون جهانی حق مولف »، ماده ۳۰ « کنوانسیون رم برای حمایت از اجراکنندگان، تولیدکنندگان صفحات صوتی و سازمانهای پخش کننده » و ماده ۵۹ « معاهده همکاری اختراعات » به طور مشابه مقرر نموده اند که: « هرگاه اختلافی بین دو یا چند کشور عضو اتحادیه در مورد اجرا یا کاربرد عهدنامه پیش آید که از طریق « مذاکره » قابل حل و فصل نباشد هر یک از آنها میتوانند اختلاف خود را به « دیوان بین المللی دادگستری » ارجاع نمایند... ». تدابیر مشابهی هم در بعضی از کنوانسیونهای منطقهای مانند عهدنامه « بوگوتا »، معاهده « نفتا » و « پیمان اتحاد اروپا » برای رجوع اختلافات بین المللی به بعضی مراجع قضایی پذیرفته شده است و یا همین طور اکثر موافقتنامه های دو جانبه حمایت از حقوق مالکیت معنوی، عموماً به استفاده از « داوری » برای حل و فصل اختلافات در اجرای مفاد معاهده تصریح کرده اند.

همچنین از سوی دیگر تکلیف کیفیت حل و فصل اختلاف حاصله در برنامه های سرمایه گذاری بین الملل در رابطه با اختلافات ناشی از تفسیر و اجرای مقررات حمایت از حقوق مالکیت معنوی در بعضی از پیمانهای بین المللی به صراحت روشن نیست و در این زمینه با توجه به معلوم نبودن این امر که با بروز اختلاف باید از چه روشی استفاده نمود، ابهام هست. اگرچه میتوان گفت که با توجه به قرار گرفتن کلیه اختلافات ناشی از اجرای مقررات معاهدات

حمایت از حقوق مالکیت معنوی از جمله معاهدات مورد اشاره در چارچوب اختلافات سرمایه گذاری بین المللی و نیز با توجه به تعهد دولتها به حل و فصل مسالمت آمیز اختلافات بر اساس مقررات حقوق بین الملل عرفی طبق دستور صریح بند ۱ ماده ۳۳ منشور سازمان ملل متحد ، لازم است تا کلیه اختلافات ناشی از اجرای مقررات کنوانسیونهایی که فاقد تصریحاتی در رابطه با تعیین روشهای حل و فصل اختلاف میباشند مطابق با مقررات و نظام حقوق بین الملل کلاسیک مشتمل بر مذاکره ، تحقیق ، میانجی گری ، سازش ، داوری و رسیدگی قضایی حل و فصل گردند .

در نتیجه به طور خلاصه میتوان گفت که حل و فصل کلیه اختلافات بین المللی ناشی از اجرای مقررات حمایت از حقوق مالکیت معنوی در نظام سرمایه گذاری بین الملل، با « روشهای سیاسی » و « روشهای حقوقی » مذکور در ان اسناد اعم از مذاکره ، داوری و یا ارجاع اختلاف به مراجع قضایی بین المللی بویژه دیوان بین المللی دادگستری که در کل با عنوان روشهای کلاسیک حقوق بین الملل عمومی شناخته میشوند ، صورت میگیرد که در اینجا از بیان تفصیلی آنها به دلیل طولانی شدن مبحث خودداری میگردد و علاقمندان به مطالعه منابع علمی حقوق بین الملل عمومی ارجاع می شوند.

□ حل و فصل اختلاف به روشهای خاص

علاوه بر موارد فوق، مقررات حل و فصل اختلافاتی که در وضعیت حاضر به روش خاص و جدید صورت میگیرند مشتمل بر نظام دیپلماتیک ، قضایی و داوری حل و فصل بین المللی اختلافات به شرح زیر میباشند .

۱ - نظام دیپلماتیک و شبه قضایی

برای کشورهای عضو سازمان تجارت جهانی امر حل و فصل اختلافات در حوزه نظام سرمایه گذاری بین المللی ، تابع پاره ای از ترتیبات ، مقررات و مراحل است که در واقع انجام آنها مستلزم توسل به پاره ای از اقدامات دیپلماتیک و طی پروسه های تقریباً قضایی به شرح مذکور در « تفاهم نامه راجع به قواعد و رویه های حاکم بر حل اختلافات » که اختصاراً به ان « تفاهم نامه » اطلاق میگردد ، میباشد . ترتیبات و مقررات غیر قضایی (دیپلماتیک) حل و فصل اختلاف مورد نظر در این نظام شامل مساعی جمیله، مصالحه، میانجیگری و رایزنی میباشند؛ که همه در واقع جزو روشهای دیپلماتیک حل و فصل بین المللی اختلافات حقوق بین الملل کلاسیک هستند که تفاهم نامه به

انها به عنوان راه‌های داوطلبانه حل اختلافات بر اساس موافقت طرف‌های اختلاف تصریح نموده و با تعیین مقرراتی در این زمینه یک نوآوری جدیدی را پدید آورده است تا طرفین سرمایه گذاری بین‌المللی به طور اختیاری و با توافق یکدیگر از این شیوه‌ها استفاده نمایند.

۲- نظام قضایی و غیردیپلماتیک

اگر طرفین اختلاف سرمایه گذاری بین‌المللی نتوانند ظرف ۶۰ روز از طریق روش‌های دیپلماتیک مانند رایزنی به راه حل رضایت بخشی برسند و یا اینکه طرف ادعا یعنی خواننده در موعد مقرر پاسخی ندهد و یا وارد رایزنی نگردد، در این صورت طرف مدعی میتواند از رکن حل اختلاف بخواهد تا یک هیات رسیدگی کننده یعنی پانل معمولاً سه نفره را که دبیرخانه از بین لیست افراد دولتی و غیر دولتی از اتباع کشورهای غیر طرف اختلاف انتخاب میکند برای بررسی اختلاف تشکیل دهد تا آن پانل ضمن استفاده از اختیارات خود که شامل ارزیابی موضوعی اختلاف و مشورت دایمی با طرفین اختلاف میباشد، یافته‌های خود را جهت کمک به رکن حل اختلاف برای صدور توصیه نامه ارائه نماید.

گزارش پانلها، بدون حضور طرفین اختلاف و بر اساس اطلاعات و اظهارات دریافتی تنظیم و ارائه میگردد و در روند جدید حل و فصل اختلاف در چارچوب نظام سرمایه گذاری بین‌المللی، گزارش‌های مزبور قابلیت استیناف دارند. یعنی در نظام جدید حل و فصل اختلافات، معماران حقوقی به منظور امکان بازنگری در گزارشات پانلها، یک مرحله استینافی را که از اهمیت بالایی برخوردار میباشد پیش بینی و به عنوان مکانیزمی اطمینان بخش در اختیار طرف ناراضی قرار داده اند تا در چارچوب و محدوده موضوعات حقوقی مذکور در گزارش پانل و تفسیرهای به عمل آمده توسط آن پانل، تقاضای تشکیل رکن استینافی را بنماید تا نسبت به تایید، اصلاح و یا نقض نظر پانل اقدام نماید. رکن استیناف که از ۷ نفر متخصص در امور حقوق، تجارت بین‌الملل و موافقتنامه‌های متضمن موضوعات مورد اختلاف به منظور بررسی شکلی گزارش پانلها و نه رسیدگی ماهوی به آنها تشکیل میگردد؛ موظف است تا ظرف ۶۰ روز که قابل تمدید به ۹۰ روز میباشد، رسیدگی را تکمیل و گزارش را ارائه نماید. این گزارش که توسط رکن حل اختلاف تصویب میشود، بایستی بدون شرط توسط طرفین پذیرفته شود، مگر اینکه ظرف ۳۰ روز پس از توزیع آن بین اعضاء، رکن حل اختلاف، آن گزارش را با وفاق عام نپذیرد.

ضمانت اجرای احکام: طراحان حقوقی نظام سرمایه‌گذاری بین‌المللی در خصوص اجرای اینگونه احکام که توسط رکن حل اختلاف به صورت توصیه‌نامه صادر می‌گردند پیش‌بینی نموده‌اند وقتی که گزارش پانلها یا رکن استیناف پذیرفته می‌شود؛ در این صورت طرف خوانده، ۳۰ روز مهلت خواهد داشت تا قصد خود را دایر بر اجرای توصیه‌نامه و یا دستورات رکن حل اختلاف به آن رکن اعلام نماید و الا در صورت تعذر در اجرای سریع توصیه‌نامه و عدم توافق طرفین دایر بر تعیین موعدی مقرر برای اجرا یا تعیین آن توسط داوری، رکن حل اختلاف زمان اجرای متعارفی را تعیین خواهد نمود. ولی چنانچه کشور مربوطه، توصیه و یا دستورات رکن حل اختلاف را در زمان تعیین شده اجرا ننماید؛ در این صورت، آن دولت بایستی با کشور مدعی نسبت به جبران خسارات به عنوان اقدامات موقتی تا زمان اجرای دستورات رکن حل اختلاف توسط آن کشور طبق توافق وارد مذاکره گردد و اگر طرفین ظرف ۲۰ روز پس از انقضای مهلت معقول اعطایی نسبت به تعیین سطح جبران خسارات با هم کنار نیایند؛ در این صورت کشور مدعی ممکن است از رکن حل اختلاف که بایستی ظرف ۳۰ روز تصمیم بگیرد، بخواهد که آن کشور را در تعلیق امتیازات و سایر تعهدات تحت موافقت نامه‌های تحت پوشش نسبت به خوانده مجاز نماید.

۳- نظام داوری سریع

با توجه به اینکه در جهان معاصر یکی از طرق مسالمت‌آمیز حل و فصل اختلافات، توسل طرفهای اختلاف به مکانیزم داوری است، فلذا معماران حقوقی نظام سرمایه‌گذاری بین‌المللی هم‌ضمن توجه به این مکانیزم موثر، آن را به عنوان یک وسیله جایگزین برای حل و فصل اختلافات پذیرفته، و آن را در مورد اختلافات ناشی از اجرای حقوق مالکیت معنوی قابل دسترسی و اعمال ساخته‌اند. ماده ۲۵ تفاهمنامه حل اختلاف مقرر میدارد:

« ۱ - داوری سریع در چارچوب سازمان جهانی تجارت، وسیله دیگری برای حل اختلاف است که میتواند حل برخی اختلافات مربوط به موضوعاتی را که هر دو طرف به روشنی معین کرده‌اند، تسهیل نماید.

۲ - به غیر از مواردی که در این تفاهم‌نامه به ترتیب دیگری مقرر شده است، توسل به داوری منوط به توافق متقابل طرفها و همچنین در مورد رویه‌هایی که باید رعایت گردند، میباشد. این توافق به داوری در مهلت مناسب قبل از شروع عملی کار، به اطلاع همه اعضا خواهد رسید.

۳ - اعضاء ديگر فقط در صورت موافقت طرفهای داوری میتوانند طرف رسیدگی در داوری قرار بگیرند و طرفهای داوری توافق خواهند نمود که از رای داوری تبعیت نمایند. آراء داوری به رکن حل و فصل اختلاف و به شورا یا کمیته موضوع توافقنامه اطلاع داده خواهد شد و در انجا هر عضوی میتواند هر نظری را در ارتباط با آن رای مطرح کند.

مواد ۲۱ و ۲۲ با تغییرات لازم، ناظر بر آرای داوری خواهند بود.»

□ اختلافات بین غیر اعضاء سازمان جهانی تجارت:

مسلمان، علیرغم اینکه کشورهای صنعتی با اعمال سیاستهایی خاص و تدوین سند نهایی متضمن موافقتنامه تاسیس سازمان جهانی تجارت توانسته اند کنوانسیونهای عمده و اصلی متضمن حمایت از حقوق مالکیت معنوی را تحت پوشش نظام سرمایه گذاری بین المللی قرار داده و با اعمال تدابیری خاص قریب به اتفاق کشورهای عضو جامعه بین المللی را بنا به ضرورتهایی عضو سازمان تجارت بنمایند تا اختلافات بین المللی آنها از جمله کلیه اختلافات ناشی از اجرای اکثر مقررات کنوانسیونهای متضمن حمایت از حقوق مالکیت معنوی تحت سیستم سازمان جهانی تجارت قرار گیرند؛ هنوز هم دولتهایی هستند که با وجود عضویت در کنوانسیونهایی از قبیل «کنوانسیون پاریس برای حمایت از مالکیتهای صنعتی» و «کنوانسیون برن برای حمایت از آثار ادبی و هنری»، به عضویت سازمان جهانی تجارت در نیامده اند. لذا پرواضح است که در چنین مواردی، حل و فصل اختلاف مطروحه به دلیل عدم عضویت ولو یکی از طرفین اختلاف عضو آن کنوانسیونها در سازمان جهانی تجارت در چارچوب نظام آن سازمان، مقدور نبوده و این امر به شیوه هایی صورت میگیرد که طرفین اختلاف به موجب آن اسناد، شیوه های مورد اشاره در مبحث قبلی را پذیرفته اند. وضعیت نظام سرمایه گذاری بین المللی برای کشور ما در وضعیت کنونی از چنین شرایطی برخوردار می باشد.

نتیجه گیری

به نظر می‌رسد با توجه به وضعیتی که امروزه حمایت از حقوق مالکیت‌های معنوی در عرصه سرمایه گذاری بین المللی پیدا کرده است و با توجه به روش خاصی که اکنون در چارچوب سازمان جهانی تجارت بر کیفیت حل و فصل اختلافات ناشی از اجرا و تفسیر مقررات این موافقتنامه حاکم شده است، دیگر استفاده از روشهای کلاسیک حقوق بین الملل برای حل و فصل اختلافات کشورهای عضو این سازمان موضوعیت چندانی ندارد، مخصوصاً که روشهای حل اختلاف سازمان جهانی تجارت با توجه به قبول «صلاحیت اجباری» آن سازمان توسط دول عضو در رسیدگی به اختلافات ناشی از اجرا و تفسیر کلیه موافقتنامه های منضم به موافقتنامه آن سازمان از استحکام و نظم بیشتری در مقایسه با روشهای سابق برخوردار بوده و در نوع خود خارق العاده میباشند.

اما از سوی دیگر وضعیت فعلی کشور ایران که در آستانه پیوستن به سازمان جهانی تجارت قرار گرفته است ولی هنوز موفق به بهره مندی از مزایای تفاهم نامه مربوطه در این حوزه نشده است زمینه ای را فراهم آورده است که در آن تا زمان قطعی شدن موضوع پیوستن کشورمان به این سازمان ضروری است از آیین ها و ترتیبات پیش بینی شده در کنوانسیونهایی از قبیل «کنوانسیون پاریس برای حمایت از مالکیت‌های صنعتی» و «کنوانسیون برن برای حمایت از آثار ادبی و هنری» برای حل و فصل اختلافاتی که بین طرفین ایرانی و سایر ملیتها در پروژه های سرمایه گذاری کلان بین المللی، تبعیت شود. ضمن آنکه بهره مندی از روشهای کلاسیک حقوق بین الملل نیز در همین راستا و البته در پاره ای شرایط به نفع طرفین ایرانی خواهد بود.

پیشنهادها و راهکارها

در مجموع و با توجه به شرایط جاری نظام سرمایه گذاری بین المللی کشور و نیز نظام حقوق داخلی کشور و همچنین نظام حقوق بین الملل پیشنهاد و توصیه هایی به شرح زیر جهت استفاده از فرصتهای موجود در این حوزه و پرهیز از آنها و خطرات ممکن ارائه می شوند:

□ الف) توصیه های مدیریتی:

۴- اتخاذ سیاستهای تشویقی جهت حضور مشاوران حقوقی در سازمانها و گروه های فعال در عرصه سرمایه گذاری

(بویژه بین المللی) و تقویت ارتباط سرمایه گذاران با مشاوران حقوقی

۵- برنامه ریزی جهت آموزش مستمر و بهنگام مشاوران حقوقی نظام سرمایه گذاری کشور در مورد مسائل و موضوعات مرتبط

۶- طراحی مکانیسمی جهت ایجاد الزام در بهره گیری از خدمات مشاوره حقوقی در پروژه های سنگین و کلان سرمایه گذاری بین المللی بخصوص برای نهادهای دولتی

۷- تلاش برای بررسی هدفمند و منظم سوابق گذشته اختلافات بین المللی طرفهای ایرانی در همکاری های سرمایه گذاری فراملی و کسب تجربه از فعالیتهای قبلی

□ ب توصیه های حقوقی:

۸- تلاش برای توسل به روشهای مسالمت آمیز حل اختلاف از قبیل «امکان انجام مذاکره ، مساعی جمیله و مصالحه در زمان بروز اختلافات بین المللی در پروژه های کلان سرمایه گذاری

۹- لزوم تقاضا و انجام مشورت با طرف اختلاف قبل از تشکیل پانل حل اختلاف در هر مرحله ای از رسیدگی به اختلاف

۱۰- کوشش برای بهره گیری حداکثر از امکان استیناف خواهی از اراء پانلها

۱۱- همکاری با سایر کشورهای مشابه در برقراری نظام با اهمیت اجماع منفی یا وفاق عام سلبی به منظور جلوگیری از دخالت تعیین کننده یک کشور در تصمیمات رکن حل اختلاف

۱۲- قبول اعمال قواعد عرفی تفسیر حقوق بین الملل عمومی حاکم بر حل و فصل اختلافات با هدف ارتقای جایگاه و سابقه مثبت کشور در نهادهای قضایی و دیپلماتیک

۱۳- پذیرش آگاهانه ورود دول ثالث ذینفع در مرحله رایزنی و رسیدگی در پانلها با هماهنگی های برنامه ریزی شده قبلی

منابع :

- ۱۴- امامی نورالدین (۱۳۷۱) حقوق مالکیت‌های فکری، فصلنامه رهنمون، شماره دوم و سوم
- ۱۵- امانی تقی (۱۳۸۳) قوانین ومقررات حقوق مالکیت فکری، تهران: انتشارات بهنامی
- ۱۶- بختیاری کشکجانی رضا (۱۳۷۹) جایگاه سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی در کشورهای در حال توسعه و عوامل موثر بر جذب آن، پایان نامه کارشناسی ارشد به راهنمایی: غلامعلی فرجادی. دانشگاه تهران
- ۱۷- بزرگی وحید و امیر هوشنگ فتحی زاده (۱۳۸۳) بایسته‌های الحاق ایران به سازمان جهانی تجارت در زمینه حقوق مالکیت فکری، تهران: موسسه مطالعات و پژوهش‌های بازرگانی
- ۱۸- بیابانگرد حسین (۱۳۷۹) جنبه‌های حقوقی مشارکت تجاری بین‌المللی پایان نامه دکتری به راهنمایی: بهروز اخلاقی، دانشگاه تربیت مدرس
- ۱۹- جلیل نژاد فریدون (۱۳۸۰) بررسی راهکارهای حقوقی حمایت و تضمین سرمایه‌گذاری خارجی در ایران، پایان نامه کارشناسی ارشد به راهنمایی: باقر میرعباسی. دانشگاه تهران
- ۲۰- دفتر تحقیقات و مطالعات اقتصادی بین‌المللی وزارت اقتصاد و امور دارایی (۱۳۸۰) بررسی امکانات سرمایه‌گذاری و مشارکتهای خارجی
- ۲۱- ریاحی غلامرضا (۱۳۷۸) قواعد حاکم بر جلب سرمایه‌گذاری خارجی، پایان نامه کارشناسی ارشد به راهنمایی: هوشنگ مقتدر، دانشگاه تهران
- ۲۲- زینل‌زاده رضا (۱۳۷۷) بررسی آثار تامین سرمایه از خارج بر رشد اقتصادی (مورد ایران)، پایان نامه کارشناسی ارشد به راهنمایی: فرهاد رهبر، دانشگاه فردوسی مشهد
- ۲۳- سلحشور غلامرضا (۱۳۶۵) مختصری از کنفرانس بین‌المللی سازمان جهانی مالکیت معنوی، مجله حقوقی وزارت دادگستری، شماره ۵
- ۲۴- شفیعی شکیب مرتضی (۱۳۸۱) حمایت از حق مولف-قوانین ومقررات ملی و بین‌المللی، تهران: خانه کتاب
- ۲۵- غریبی ضرغام (۱۳۸۲) روش‌های حل و فصل بین‌المللی اختلافات در حقوق مالکیت معنوی، مجله حقوقی دفتر خدمات حقوقی بین‌المللی جمهوری اسلامی ایران شماره ۲۹
- ۲۶- نوروزی علیرضا (۱۳۸۱) حقوق مالکیت فکری، تهران: نشر چاپار